

УДК 811.112.2+811.161.2]’255

Є. П. Тимченко

**ЗАГОЛОВКИ В РОМАНІ ТОМАСА БРУССІГА
«AM KÜRZEREN ENDE DER SONNENALLEE»
ТА ЇХНЄ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Стаття присвячена особливостям відтворення заголовків розділів роману Томаса Бруссіга в українському перекладі. Аналізується інтертекстуальність та алюзивність заголовків та проблема збереження прагматико-стилістичних функцій заголовків в умовах іншої культурної спільноти.

Ключові слова: заголовок, класифікація, функції, інтерпретація, інтертекстуальність, переклад, функціональна еквівалентність.

DOI 10.34079/2226-3055-2020-13-22-258-266

Постановка проблеми. Заголовки художніх творів як особливі комунікативні одиниці, що є, з одного боку, компонентом тексту, а з іншого – самостійною інформативною одиницею, постійно привертають до себе увагу дослідників. Серед праць останніх років найбільше робіт присвячено дослідженню семантики, структури та функцій заголовків [1; 3; 6; 8; 11; 12; 20; 23; 24], питання класифікації заголовків за різними критеріями розглядають Л. Грицюк, О. Складенко, О. Траченко [6; 16; 21], про інтертекстуальність та алюзивність пишуть вітчизняні дослідники О. Волковинський, К. Горшкова та Н. Шевченко [5]. Питаннями перекладу заголовків художніх творів займалися науковці О. Самсонова та Б. Стасюк [15;16], теоретичним проблемам перекладу присвячено працю Оксани Лужної [13].

При цьому в основному йдеться про заголовки самих художніх творів, а про заголовки розділів трапляються лише окремі зауваження в загальних роботах зокрема, в магістерській дисертації австрійської дослідниці Урсули Ратенштайнер, присвяченій наратологічним перспективам романів та сценаріїв Томаса Бруссіґа [27, с. 114–117]. Проте саме заголовки розділів відіграють чималу роль з огляду на важливість асоціативно-сміслових зв'язків, що встановлюються між сильними позиціями тексту, адже індивідуально-авторське членування тексту на розділи є виявом стилістичної значущості категорії дискретності [19, с. 216, 227].

Саме це зумовило вибір теми. **Мета статті** – дослідження особливостей відтворення заголовків окремих розділів роману Томаса Бруссіґа «Сонячна алея» в українському перекладі з огляду на смислові зв'язки заголовків з текстом та авторський задум. **Актуальність** обраної теми зумовлена інтересом сучасної лінгвістики до ролі сильних позицій в процесі декодування тексту представниками різних культурних спільнот та зростанням попиту на україномовні переклади сучасних літературних творів, а також популярністю цього німецького письменника та його роллю в сучасному літературному процесі.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаним є положення про те, що заголовок поєднує в собі різні функції (номінативну, інформативну, експресивно-апелятивну, емотивну, розділову тощо), співвідношення яких залежить від жанру тексту та наміру автора. Оскільки читач постійно повертається до заголовка в процесі читання твору і після його завершення, заголовок набуває для читача щораз іншого значення та бере таким чином участь в семантичній організації тексту [7, с. 43–45; 9, с. 106].

На відміну від оригіналу переклад виявляється елементом, що належить двом культурам: він не тільки діє на реципієнта, а й зазнає на собі впливу іншої культури [17, с. 76], адже читач сприймає фрагмент чужої лінгвокультурної спільноти саме за допомогою перекладу. Як підкреслює В. Кухаренко, перекладач вносить своє розуміння, вільно чи невільно експлікуючи оригінал, полегшуючи його декодування. При цьому, як правило, втрачається багатоаспектність зв'язків заголовка з текстом, що дозволяє говорити про перерозподіл проспективного та ретроспективного осмислення тексту [10, с. 42–46].

Аналізуючи особливості заголовків, необхідно виходити з індивідуального стилю автора, тому спочатку коротко окреслімо особливості стилю роману. Як підкреслюють дослідники творчості Томаса Бруссіґа Ф. Ведекінґ та Р. Цахау, для нього характерні такі домінуючі риси, як неоднозначність інтерпретації, наявність численних інтертекстуальних та інтермедіальних елементів [29; 30; 31; 32]. Слід відзначити, що автор написав цей роман на основі власного сценарію для фільму «Сонячна алея», що не могло не позначитися на його стилі.

Назва роману («Am kürzeren Ende der Sonnenallee», тобто «На коротшому відтинку Сонячної алеї»), відрізняється від назви фільму («Sonnenallee», тобто «Сонячна алея»). Українською заголовок роману перекладено просто як «Сонячна алея». При цьому зберігається співвіднесеність з певним місцем – алеєю як затишною вулицею з мальовничою назвою, внаслідок чого читач очікує швидше за все якихось романтичних подій. Для пересічного німецького читача ця назва містить більше інформації, оскільки в нього ця вулиця асоціюється з Берліном та його поділом на Західний та Східний Берлін за часів існування двох німецьких держав: Берлінський мур розділив цю вулицю на дві частини, тут був один із пунктів перетину кордону. Уточнення, про яку саме частину алеї йдеться (коротшу), викликає додаткові асоціації, пов'язані з конотативною семантикою прикметника *kurz* «короткий» внаслідок

наявності в мові фразеологізмів *zu kurz kommen* (не доодержувати чого-небудь), *den kürzeren ziehen* (витягти невдалий жереб). Німецький дослідник Р. Цахау вказує на символічне значення цього заголовка, бо громадяни НДР бачили себе обділеними внаслідок поділу Німеччини [31, с. 2]. Оскільки ці асоціації являють собою лакуни культурних просторів [17, с.78–79], така скорочена назва роману в перекладі цілком виправдана.

Щодо заголовків окремих розділів, то вони відзначаються надзвичайною креативністю у виборі формулювань, адже саме в заголовках розділів відбивається ідеологічна й естетична позиція автора [5, с. 175]. Переважна більшість із них не містить конкретних вказівок на події, про які йдеться в розділах, а лише певним чином натякає на них, тобто між текстом розділу та його назвою існують приблизні, відносні, алюзивні, слабкі зв'язки [22]. Це сприяє підвищеній атрактивності таких заголовків, оскільки вона обернено пропорційна кількості закладеної у назві інформації про текст. Тут можна, як зазначає С. Хмельковська, вбачати літературні тенденції сучасності, коли «автори постмодернізму звертаються до свого читача як до повноправного співрозмовника, не нав'язуючи особистої позиції, вони надають йому право самостійно розставляти акценти твору, виділяти головне, фантазувати, домислювати, шукати відповіді» [23]. Очевидно, що легше адекватно відтворювати заголовки, які мають тісний зв'язок з текстом, тобто є інформативними та певною мірою відбивають перебіг подій.

До інформативних у романі належать лише два заголовки розділів, за І. Гальперінім це назва-оповідь [4, с. 134], побудована за оповідною моделлю [28, с. 59–60]: тут міститься сигнальне слово *як/де* і вживається часова форма претерита як епічного минулого часу. Перший заголовок «*Wie Deutschland nicht gevierteilt wurde*» перекладено як «Розповідь про те, як Німеччина не була поділена на чотири частини», в другому «*Woalldurcheinanderreden*» у перекладі збережена навіть граматична неправильність (написання деяких слів разом) для графічного відтворення ситуації, в якій всі дійові особи говорять навперебій: «Розповідь про те, як всіговорятьнавперебій». Деяку інформацію про дійових осіб чи події містять 6 заголовків. В оригіналі це назви з певною недомовленістю, наприклад: «*Churchills kalter Stumpfen*», «*Fünzig West zuwenig*», а в перекладі відбувається експлікація за допомогою уточнювальних маркерів «Розповідь про те, що сталося, коли згасла сигара Черчілля», «Розповідь про те, як Патлатому забракло 50 вестмарок», внаслідок чого функціональна еквівалентність зберігається частково.

Всі інші заголовки оригіналу мають лише опосередкований зв'язок з перебігом подій у розділі й належать до назв-цитат, назв-інтриг [4, с. 134], в той час як в українському перекладі всі заголовки структуровані за оповідною моделлю, що починається словами «Розповідь про» чи «Розповідь про те, як». Інтрига хоча б частково зберігається лише в чотирьох заголовках, які перед описовою частиною, що вводиться словом «або», містять оригінальну чи перекладену цитати. Таким чином суб'єктивний підхід перекладача призводить до втрати багатоплановості можливих інтерпретацій: всі перекладні заголовки стисло формулюють перебіг подій, внаслідок чого читач отримує жорстко детерміновану установку на сприйняття тексту [10, с. 47].

Перед перекладачем постає складне завдання, адже він має сформулювати основну тему, в той час розділ може містити опис кількох важливих подій. Різний обсяг (від 3 до 20 сторінок) зумовлює різну насиченість розділів подіями та відповідно різний ступінь їхнього відбиття в заголовку. Тому в коротких розділах тема формулюється більш-менш об'єктивно, а в довгих перекладач суб'єктивно виділяє та виносить у назву ту подію, яка йому здається найважливішою. Наприклад, у розділі з назвою

«Die Verdonnerten» («Покарані») [25, с. 11] німецький читач лише поступово дізнається про причину та вид покарання, оскільки герої-підлітки на початку слухають заборонену музику і цілком можуть бути за це покарані. Лише в середині розділу виявляється, що справа зовсім не в цьому, а в тому, що головний герой взяв на себе провину друга за політичне хуліганство. Таким чином напруга не спадає до кінця прочитання розділу. Одна гіпотеза змінюється іншою, адже читач повертається до заголовка, який набуває для нього на кожному етапі сприйняття нового смислу [26, с. 520], в той час як в українському перекладі «Розповідь про те, як Міху та Міріам було покарано рефератом» [2, с. 8] читач уже наперед знає, хто і яким чином був покараний, і не переживає ефекту «ошуканого очікування».

Ще більше викликів постає перед перекладачем при відтворенні заголовків, які містять інтертекстуальні елементи та алюзії, адже їхня інтерпретація вимагає від читача відповідних знань про літературні та музичні твори, цитати, фільми тощо. В заголовках розділів це насамперед назви пісень, які відіграють важливу роль у житті дійових осіб роману. Перекладач має усвідомити, що сприйняття таких заголовків є багатоплановим і може взагалі не асоціюватися з піснями. Так, три заголовки є назвами пісень, проте заголовок «Je t'aime» [2, с. 90; 26, с. 101] пересічним німецьким чи українським читачем сприймається як формула освідчення в коханні. Асоціації починаються при дослівному перекладі «я тебе кохаю» та створюють очікування розповіді про кохання, проте мало хто із сучасних читачів знає про скандальну відверто сексуальну пісню, яку слухають підлітки в цьому розділі. Відповідно до цього ці слова інтерпретуються неоднозначно і тому викликають різні очікування щодо змісту розділу, в той час як український переклад «Je t'aime, або розповідь про найгучнішу вечірку на Сонячній алеї» налаштовує читача на менш ліричну оповідь.

По-іншому сприймається заголовок «Non, je ne regrette rien» [2, с. 65; 26, с. 73], оскільки широкому загалу відома пісня Едіт Піаф, багато хто також знає, що це означає «я ні про що не шкодую». В українському перекладі цей розділ називається «Non, je ne regrette rien, або розповідь про те, як Маріо закохався у Мону Лізу з Ляйпцігерштрассе» – складається враження, що Маріо не шкодує про те, що закохався, проте в розділі йдеться про те, що він не шкодує через відстоювання своїх поглядів щодо свободи, хоча це й мало такі серйозні наслідки, як виключення зі школи. Тому такий заголовок здається не дуже вдалим.

Ще складніше інтерпретувати заголовок «Avanti Popolo» [2, с. 75; 26, с. 84] («Вперед, народ»), що є першим рядком італійської революційної пісні «Bandiera Rossa» («Червоний прапор»), оскільки тут потрібна країнознавча інформація про те, що революційні пісні входили до репертуару клубів політичної пісні, вивчалися в школах НДР, виконувалися на різних урочистих заходах та сприймалися як заклики до боротьби. В українського читача друга частина заголовка «Avanti Popolo, або Розповідь про пригоди саксонців у Берліні» викликає асоціацію з радянським фільмом «Незвичайні пригоди італійців у Росії» і тим самим цілком зміщує акценти, що навряд чи доцільно.

На відміну від попередніх цитат гумористична алюзія на цитату з Шекспіра «Бути чи не бути» «Ton oder Knete, das ist hier die Frage» [26, с. 59] перекладена українською мовою «Пластилін чи глина – в цьому питання» [2, с. 51]. Звичайно, і в такому вигляді алюзія впізнавана, але навряд чи доцільно було перекладачеві давати свій переклад Шекспіра, втрачаючи при цьому ритм віршованого рядка, адже, наприклад, «Чи пластилін, чи глина – ось питання» звучало б значно краще. Проте друга частина заголовка «Розповідь про видатного контрабандиста вуйка Гайнца і не тільки» викликає ще більше заперечень, бо занадто зміщує акценти: Шекспірівську проблему –

бути чи не бути – читач мимохить пов’язуватиме з контрабандистом, тобто думатиме про те, що дядько Гайнц сумнівається в доцільності контрабандного перевезення товарів. Але зовсім незрозуміло, як це асоціюється з пластиліном чи глиною, може скластися враження, що на дядька чиниться тиск, а він не може вирішити, чи піддаватися цьому тиску легко, як пластилін, чи чинити певний спротив, як глина в руках скульптора. Насправді йдеться про друга Сабіни, що працює в театрі й просторікує про роль режисера в становленні акторів.

Невдалим здається також переклад назви останнього розділу «Leben und Sterben in der Sonnenallee» як «Розповідь про народження і смерть на Сонячній алеї» замість «Розповідь про життя і смерть на Сонячній алеї». Щоправда, тут є епізод народження дитини, проте значно важливіші в ньому подробиці життя на цій вулиці взагалі, про які пише головний герой у своєму щоденнику. Крім того, в оригіналі простежується інтертекстуальність, пов’язана з творами, що містять у назві антитезу «життя і смерть», наприклад, романом І. Флемінга «Leben und Sterben» та фільмом «Leben und Sterben in L.A.».

Висновки. Якість перекладу заголовків тісно пов’язана з урахуванням його зв’язків з текстом та ступеню відбиття в ньому інформації про події в розділі. Вибір інформативної форми-оповіді для відтворення заголовків інших типів зміщує акценти, викликає у читача зовсім інші асоціації та призводить до порушення функціональної еквівалентності, внаслідок чого майже повністю втрачається особливість авторського стилю – якомога довше залишати читача в невідомості щодо перебігу подій, створювати ефект ошуканого очікування.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі відтворення в українському перекладі інших прагматичних та лексико-стилістичних особливостей цього роману.

Список використаної літератури

1. Богданова О. Ю. Заглавие как семантико-композиционный элемент художественного текста : на материале английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Оксана Юрьевна Богданова ; Моск. пед. гос. ун-т. – Москва, 2009. – 20 с. ; Bogdanova O. Yu. Zaglavie kak semantiko-kompozitsionnyy element khudozhestvennogo teksta : na materiale angliyskogo yazyka : avtoref. diss. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Oksana Yurevna Bogdanova ; Mosk. ped. gos. un-t. – Moskva, 2009. – 20 с.

2. Бруссіг Т. Сонячна алея : роман / Т. Бруссіг ; перекл. з нім. С. Онуфрив. – Львів : Кальварія, 2005. – 144 с. ; Brussig T. Soniachna aleia : roman / T. Brussig ; perekl. z nim. S. Onufriv. – Lviv : Kalvariia, 2005. – 144 s.

3. Волковинський О. С. Алюзивний заголовок фейлетонів Остапа Вишні як запрошення до комунікативної гри автора з реципієнтом [Електронний ресурс] / О. С. Волковинський // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 54. – С. 132–135. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_54_26 ; Volkovynskiy O. S. Aliuzyvnyi zaholovok feiletoniv Ostapa Vyshni yak zaproshennia do komunikativnoi hry avtora z retsyipientom [Elektronnyi resurs] / O. S. Volkovynskiy // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – 2014. – Т. 54. – С. 132–135 – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_54_26

4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – Москва : Наука, 1981. – 140 с. ; Galperin I. R. Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya / I. R. Galperin. – Moskva : Nauka, 1981. – 140 s.

5. Горшкова К. А. Роль заглавия-аллюзии в реализации категории интертекстуальности в художественном тексте / К. А. Горшкова, Н. Г. Шевченко // Вісник ХНУ ім. Каразіна. Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2005. – № 667. – С. 175–178 ; Gorshkova K. A. Rol zaglaviya-allyuzii v realizatsii kategorii intertekstualnosti v khudozhestvennom tekste / K. A. Gorshkova, N. G. Shevchenko // Visnyk KhNU im. Karazina. Ser. Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov. – 2005. – № 667. – S. 175–178.

6. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків / Л. Ф. Грицюк // Мовознавство. – 1992. – № 2. – С. 51–56 ; Hrytsiuk L. F. Obrazno-semantychnyi pidkhid do klasyfikatsii zaholovkiv / L. F. Hrytsiuk // Movoznavstvo. – 1992. – № 2. – S. 51–56.

7. Домашнев А. И. Интерпретация художественного текста : немецкий язык / А. И. Домашнев, И. П. Шишкина, Е. А. Гончарова. – 2-е изд., дораб. – Москва : Просвещение, 1989. – 208 с. ; Domashnev A. I. Interpretatsiya khudozhestvennogo teksta : nemetskiy yazyk / A. I. Domashnev, I. P. Shishkina, Ye. A. Goncharova. – 2-e izd., dorab. – Moskva : Prosveshchenie, 1989. – 208 s.

8. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения : структура, функции, типология (на материале русской прозы XIX–XX вв.) : дис. ...канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Наталья Александровна Кожина ; Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН. – Москва, 1986. – 228 с. ; Kozhina N. A. Zaglavie khudozhestvennogo proizvedeniya : Struktura, funktsii, tipologiya (na materiale russkoy prozy XIX–XX vv.) : dis. ...kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 / Natalya Aleksandrovna Kozhina ; Institut russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova RAN. – Moskva, 1986. – 228 s.

9. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – Москва : Просвещение, 1988. – 192 с. ; Kukhareno V. A. Interpretatsiya teksta : ucheb. posobie / V. A. Kukhareno. – 2-e izd., pererab. – Moskva : Prosveshchenie, 1988. – 192 s.

10. Кухаренко В. А. Эспликация содержания текста в процессе перевода / В. А. Кухаренко // Текст и перевод / отв.ред. А. Д. Швейцер. – Москва : Наука, 1988. – С. 40–51 ; Kukhareno V. A. Esplikatsiya soderzhaniya teksta v protsesse perevoda / V. A. Kukhareno // Tekst i perevod / otv.red. A. D. Shveytser. – Moskva : Nauka, 1988. – S. 40–51.

11. Ламзина А. В. Заглавие литературного произведения / А. В. Ламзина // Русская словесность. – 1997. – № 3. – С. 75–80 ; Lamzina A. V. Zaglavie literaturnogo proizvedeniya / A. V. Lamzina // Russkaya slovesnost. – 1997. – № 3. – S. 75–80.

12. Лесневська К. В. Семантика та функції заголовка художнього твору (на матеріалі оповідання Ф. О'Коннор «The River») [Електронний ресурс] / К. В. Лесневська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2017. – № 29, Т. 2. – С. 60–62. – Режим доступу : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/477866.pdf> ; Liesnievska K. V. Semantyka ta funktsii zaholovka khudozhnoho tvoruu (na materialii opovidannia F. OKonnor «The River») [Elektronnyi resurs] / K. V. Liesnievska // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia. – 2017. – № 29, Т. 2. – S. 60–62. – Rezhym dostupu : [tps://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/477866.pdf](https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/477866.pdf)

13. Лужна О. Заголовок художнього твору як проблема перекладу [Електронний ресурс] / О. Лужна // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. Теорія і

практика перекладу. – 2013. – № 17. – С. 174–179. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/8006> ; Luzhna O. Zaholovok khudozhnoho tvoriv yak problema perekladu [Elektronnyi resurs] / O. Luzhna // Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii : Filolohichni nauky. Movoznavstvo. Teoriia i praktyka perekladu. – 2013. – № 17. – S. 174–179. – Rezhym dostupu : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/800>

14. Ребенко М. Ю. Характер і властивості суб'єктивної деформації в тексті художнього перекладу / М. Ю. Ребенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2017. – № 1. – С. 54–60 ; Rebenko M. Yu. Kharakter i vlastyivosti subiektyvnoi deformatsii v teksti khudozhnoho perekladu / M. Yu. Rebenko // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia. – 2017. – № 1. – S. 54–60.

15. Самсонова О. Труднощі відтворення у перекладі алюзивних заголовків художніх творів (на матеріалі оповідань О. Генрі) / О. Самсонова // Наукові записки КДПУ. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – 2011. – Вип. 95, Ч. 1 : Матер. п'ятої міжнар. наук.-практ. конф. «Мови і світ: дослідження та викладання». – С. 552–556 ; Samsonova O. Trudnoshchi vidtvorennia u perekladu aliuzyvnykh zaholovkiv khudozhnykh tvoriv (na materialii opovidan O. Henri) / O. Samsonova // Naukovi zapysky KDPU. Serii : Filolohichni nauky (movoznavstvo). – 2011. – Vyp. 95, Ch. 1 : Mater. piatoi mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Movy i svit: doslidzhennia ta vykladannia». – S. 552–556.

16. Скляренко О. Б. Жанрово-стилістична домінанта оповідань Інгеборг Бахманн : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Олеся Богданівна Скляренко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 22 с. ; Skliarenko O. B. Zhanrovo-stylistychna dominanta opovidan Inheborh Bakhmann : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Olesia Bohdanivna Skliarenko ; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2012. – 22 s.

17. Сорокін Ю. А. Текст и его национально-культурная специфика / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Текст и перевод / отв.ред. А. Д. Швейцер. – Москва : Наука, 1988. – С. 76–84 ; Sorokin Yu. A. Tekst i ego natsionalno-kulturnaya spetsifika / Yu. A. Sorokin, I. Yu. Markovina // Tekst i perevod / otv.red. A. D. Shveytser. – Moskva : Nauka, 1988. – S. 76–84.

18. Стасюк Б. В. Труднощі перекладу заголовків і проблема неповноеквівалентності / Б. Стасюк // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (4). – С. 319–324 ; Stasiuk B. V. Trudnoshchi perekladu zaholovkiv i problema nepovnoekvivalentnosti / B. Stasiuk // Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser. : Filolohichni nauky. – 2009. – Vyp. 81 (4). – S. 319–324.

19. Стилистика английского языка : учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – Київ : Вища школа, 1991. – 272 с. ; Stilistika angliyskogo yazyka : uchebnik / A. N. Morokhovskiy, O. P. Vorobeva, N. I. Likhosherst, Z. V. Timoshenko. – Kiiv : Vishcha shkola, 1991. – 272 s.

20. Суртаева А. В. Заглавие художественного текста как элемент его информационной структуры (на материале заглавий англоязычных художественных произведений XX-XXI вв.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Анастасія Васильевна Суртаева ; С.-Петербур. гос. ун-т. – Санкт-Петербург, 2012. – 21 с. ; Surtaeva A. V. Zaglavie khudozhestvennogo teksta kak element ego informatsionnoy struktury (na materiale zaglaviy angloyazychnykh khudozhestvennykh proizvedeniy XX-

XXI vv.) : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Anastasiya Vasilevna Surtaeva ; S.-Peterb. gos. un-t. – Sankt-Peterburg, 2012. – 21 s.

21. Траченко О. М. Парадигма заголовків / О. М. Траченко // Іноземна філологія. – 1990. – № 97. – С. 84–90 ; Trachenko O. M. Paradyhma zaholovkiv / O. M. Trachenko // Inozemna filolohiia. – 1990. – № 97. – S. 84–90.

22. Трощинская-Степушина Т. Е. Заглавие как компонент художественного текста : семантический аспект [Электронный ресурс] / Т. Е. Трощинская-Степушина // Русский язык : система и функционирование (к 90-летию БГУ и 85-летию профессора П. П. Шубы) : сб. материалов V Междунар. науч. конф., г. Минск, 11–12 окт. 2011 г. – Минск : Изд. центр БГУ, 2011. – С. 201–204. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/17203> ; Troshchinskaya-Stepushina T. Ye. Zaglavie kak komponent khudozhestvennogo teksta: semanticheskii aspekt [Elektronnyi resurs] / T. Ye. Troshchinskaya-Stepushina // Russkii yazyk : sistema i funktsionirovanie (k 90-letiyu BGU i 85-letiyu professora P. P. Shuby) : sb. materialov V Mezhdunar. nauch. konf., g. Minsk, 11–12 okt. 2011 g. – Minsk : Izd. tsentr BGU, 2011. – S. 201–204. – Rezhim dostupa : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/17203>

23. Хмельковська С. Аналіз семантичних особливостей заголовків художніх творів німецькомовних авторів XXI століття [Електронний ресурс] / С. Хмельковська // Іноземна філологія : укр. наук. зб. – Львів : Львівський нац. ун-т., 2014. – Вип. 127. – С. 60–65. – Режим доступу : <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/handle/123456789/1298> ; Khmelkovska S. Analiz semantychnykh osoblyvosti zaholovkiv khudozhnykh tvoriv nimetskomovnykh avtoriv XXI stolittia [Elektronnyi resurs] / S. Khmelkovska // Inozemna filolohiia : ukr. nauk. zb. – Lviv : Lvivskiy nats. un-t., 2014. – Vyp. 127. – S. 60–65. – Rezhym dostupu : <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/handle/123456789/1298>

24. Юлдашева Л. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця [Електронний ресурс] / Л. Юлдашева // Філологічний часопис. – 2016. – Вип. 1 (7). – С. 87–93. – Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichnyi-chasopys/2016/1/13.pdf ; Yuldasheva L. Zaholovok yak osoblyva nominatyvno-predykatyvna odynytsia [Elektronnyi resurs] / L. Yuldasheva // Filolohichniy chasopys. – 2016. – Vyp. 1 (7). – S. 87–93. – Rezhym dostupu : https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichnyi-chasopys/2016/1/13.pdf

25. Brussig Th. Am kürzeren Ende der Sonnenallee / Th. Brussig. – Frankfurt am Main : Fischer-Taschenbuch-Verl, 2013. – 157 s.

26. Nord Chr. Der Titel – ein Mittel zum Text? / Chr. Nord // Sprechen und Hören, Akten des 23. Linguist. Kolloquiums in Berlin. – Tübingen : Niemeyer, 1989. – S. 519–528.

27. Rathensteiner U. Ostalgie und Intermedialität. – Narratologische Perspektiven auf ausgewählte Romane und filmische Texte Thomas Brussigs [Electronic resource] / U. Rathensteiner. – Wien, 2010. – S. 87–93. – Mode of access : <https://core.ac.uk/download/pdf/11592054.pdf>

28. Stanzel F. K. Theorie des Erzählens / F. K. Stanzel. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2001. – 339 s.

29. Wehdeking V. Generationenwechsel. Intermedialität in der deutschen Gegenwartsliteratur / V. Wehdeking. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, cop. 2007. – 225 s.

30. Wehdeking V. Film, Musik und Neue Medien in der deutschen Gegenwartsliteratur // Literarische Medienreflexionen. Künste und Medien im Fokus moderner und postmoderner Literatur / S. Poppe ; S. Seiler (Hg.). – Berlin : Schmidt, 2008. – S. 205–222.

31. Zachau R. Wie Amerika der DDR die Freiheit gab : Thomas Brussigs «Helden wie wir» und «Sonnenallee» [Electronic resource] / R. Zachau. – Mode of access : <http://www2.dickinson.edu/glossen/heft19/zachau.html>

32. Zachau R. Über das «erfüllteste Jahr seines Lebens». Thomas Brussigs Helden wie wir, Sonnenallee und Wie es leuchtet / R. Zachau // Gegenwartsliteratur: ein germanistisches Jahrbuch / eds. P. M. Lützel, S. K. Schindler. – Focus : Neue ostdeutsche Literatur 2009. – № 8. – S. 29–45.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2020.

Ye. Tymchenko

**HEADINGS IN THOMAS BRUSSIG'S NOVEL
«AM KÜRZEREN ENDE DER SONNENALLEE»
AND THEIR REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION**

The paper explores the peculiarities of headings in Thomas Brussig's novel «Am kürzeren Ende der Sonnenallee» and the means of reproducing their functions in the Ukrainian translation. The problems of equivalency and subjective transformations in connection with author's style are investigated.

Headings as strong positions are important elements of texts architectonic and specific communicative unities. We distinguish many functions such as nominative, informative, expressive, emotive functions which dominate according to the genre and style of texts. Scientists pay much attention to such aspects as semantics, classification, structure and functions of headings. Different types of headings need different ways of their translation. Equivalents in the functions are more important than formal equivalency. The informative expository headings are easy to reproduce in translation by using the same descriptive models. In the novel there are only a few topic-identifying headings where the content is explained, so that the translation has the functional equivalency with the original. It is more difficult when headings have intertextual character and contain many allusions instead of direct content description.

Brussig's chapter headings only partially reflect the text content and let the reader interpret it in different way. It depends on general cultural context (cultural lacunes) and background knowledge if all the intertextual elements can be understood. That's why it often seems necessary to choose the explanatory headings while translating. They make headings more transparent but there is no ambiguity and disappointed expectation due to the original. In the article has been shown how the associations connected with song names, literary quotes, polysemantic words attract the attention of readers and influence the interpretation of chapter content and which effects disappear by translation.

In the Ukrainian translation all the headings have an informative part containing the words «a story about» as a marker for content. The choice of topic-identifying headings for translation causes great differences in the interpretation of chapters because of predictability missing in the original. It is especially undesirable when other associations appear by reading of the translation. The variation in the length of the text section corresponds to a difference in the scope of the information in the translation. In long chapters there are many acts and events but the translator chooses subjectively only one of them for heading content. In this case the heading has a strong steering role for the reader and the functional equivalency is lost.

Key words: heading, classification, functions, interpretation, intertextuality, translation, functional equivalency.